Despre «virtuţile stilistice» ale textului jurnalistic

de
Cristinel Munteanu

Muni d'un support théorique qui fait appel à la rhétorique et à la linguistique, l'article se propose de passer en revue et d'analyser les «vertus stylistiques» des textes qui s'inscrivent dans la sphère du journalisme.

0. Titlul studiului nostru este o trimitere transparentă la un capitol din cartea lui Sorin Preda, *Tehnici de redactare în presa scrisă*[1], capitol intitulat chiar *Virtuţile stilistice ale textului jurnalistic*. În pofida caracterului de manual (sau de curs universitar) al respectivei cărţi, este de remarcat faptul că aici se încearcă pentru prima oară (după cunoştinţele noastre) *in extenso* şi într-un capitol aparte, în literatura românească de specialitate, determinarea unui specific al textului jurnalistic din perspectiva acestor «virtuţi stilistice». În cele ce urmează ne propunem: [1] să trecem în revistă „virtuţile stilistice" identificate atît de Sorin Preda, cît şi de unii precursori ai acestuia; [2] să dovedim dacă (şi în ce măsură) „virtuţile stilistice" pe care le recomandă S. Preda sînt, într-adevăr, virtuţi stilistice – ca atare, vom apela la retorică (la cea clasică) şi la lingvistică. Chestiunea în sine nu este doar didactică (ţinînd de o disciplină preocupată de predarea tehnicilor de redactare în presa scrisă) sau numai terminologică, ci chiar ştiinţifică, atîta timp cît ştiinţa este încă înţeleasă conform vechiului concept grecesc *epistéme*, adică „o activitate care stabileşte însuşi adevărul lucrurilor, şi nu o simplă organizare practică şi convenţională lipsită de sens real"[2].

1. În cartea amintită, la începutul capitolului menţionat, Sorin Preda enumeră următoarele virtuţi: *claritatea, concizia, credibilitatea, lizibilitatea, coerenţa, fluenţa, adecvarea* (după acestea adaugă şi un „etc.", lăsînd, aşadar, impresia că lista poate continua), după care trece la discutarea acestora într-o anumită ordine: [a] *lizibilitatea* (uşurinţa cu care înţelegem un text); [b] *claritatea* (care seamănă, dar nu se confundă cu lizibilitatea, întrucît aceasta din urmă este o noţiune mult mai largă, obţinută printr-un cumul de procedee[3]); [c] *credibilitatea* – calitatea textului de a fi veridic (cerînd coerenţă pe toate planurile: semantic, gramatical, logic argumentativ), fiind „un efect, şi nu un scop în sine"[4]; [d] *concizia* – a vorbi mult în cît mai puţine cuvinte; [e] *fluenţa* („ruda săracă a virtuţilor stilistice", „strîns legată de credibilitate"[5]). Dintre cele inventariate la început, se observă că S. Preda nu se mai referă la *adecvare*, iar *coerenţa* este inclusă în credibilitate. La nevoie, unele virtuţi pot fi suprimate: „Dacă ne gîndim că textul jurnalistic se

[1] Editura Polirom, Iaşi, 2006, p. 43-60.
[2] Coşeriu, *Lingvistică antropologică*, p. 94.
[3] Pentru mai multe informaţii asupra lizibilităţii, vezi Severin&Tankard, *Perspective*, p. 130-150.
[4] Preda, *op. cit*., p. 49.
[5] *Ibidem*, p. 53.

BDD-A2526 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

adresează unui cititor-țintă obosit şi grăbit, devine limpede că scriitura de presă trebuie să fie simplă, clară şi incitantă”[6].

Într-o altă carte[7], *Jurnalismul cultural şi de opinie*, Sorin Preda, abordînd „tableta de autor”, afirmă că despre aceasta se crede că este „un text în care *exigenţele jurnalistice* [s.n. C.M.] obişnuite (claritate, concizie, actualitate etc.) pot fi suspendate fără nicio reţinere. Această libertate este discutabilă”[8]. O pagină mai departe, în legătură cu eseul, se precizează: „Mai libere şi mai îngăduitoare, *exigenţele stilistice* [s.n. C.M.] sînt aceleaşi pentru orice gen de opinie: claritate, concizie, credibilitate. Dintre toate, decisivă rămîne *claritatea* [s.a.]”[9]. La pagina următoare, tot la eseu, este adăugată şi *actualitatea*: „Pentru ca acest tip de articol să fie găzduit de presă, trebuie ca eseul respectiv să acopere măcar o singură *cerinţă jurnalistică* [s.n. C.M.] majoră – indirect, în subsidiar, *textul trebuie să trimită la o problemă de actualitate* [s.a.]”[10].

1.1. Probabil că în lucrările lui Sorin Preda îşi vor fi găsit un ecou şi recomandările lui David Randall, din celebrul său manual (tradus la noi – într-o primă ediţie la Polirom – încă din 1998), *Jurnalistul universal* – în special cap. 14, intitulat *Stilul jurnalistic*. Importantă ni se pare o afirmaţie (asupra căreia vom reveni ulterior) din incipitul capitolului respectiv: „Toate scrierile de calitate au unele lucruri în comun. Sînt clare, uşor de citit, folosesc un limbaj proaspăt, stimulează şi distrează cititorul. Aceste lucruri sînt tot atît de valabile pentru un articol de ziar bine scris, ca şi pentru un roman bun. *Şi sînt valabile indiferent de limba în care scrieţi* [s.n. C.M.]”[11]. Totodată, specialistul britanic – gazetar cu exerciţiul scrisului – consideră că, pe lîngă modul în care atenţia cititorului poate fi captată imediat şi apoi întreţinută de-a lungul articolului, mai sînt necesare „alte şase *cerinţe* [s.n. C.M.]: claritatea, prospeţimea limbajului, onestitatea, precizia, adecvarea şi eficienţa”[12]. Din celelalte pagini deducem că eficienţa ar fi un fel de concizie sau chiar concizia, că adecvarea se mai numeşte şi *armonizare*, adică „potrivirea dintre stilul, tonul şi ritmul articolului şi subiectul acestuia”[13], că onestitatea presupune credibilitate şi obiectivitate şi că „prospeţimea limbajului” este echivalentă cu utilizarea unui „limbaj viu”.

Problema virtuţilor stilistice este atinsă în treacăt (în vol. *Stilistica presei* – 2003) şi de universitarul bucureştean Victor Vişinescu, care nu se opreşte asupra lor deloc, apreciind doar că, în cazul *ştirii* (care stă la baza tuturor genurilor gazetăreşti), „virtuţile” acesteia, aproape intacte de-a lungul vremii, sînt: *concreteţea, exactitatea, noutatea, concizia, sobrietatea şi stereotipia compoziţională*[14]. Concreteţea se referă, pesemne, la obiectivitate, noutatea este, desigur, chiar actualitatea, dar „stereotipia compoziţională” nu este o virtute stilistică, întrucît ţine de organizarea articolului de presă, făcînd trimitere, mai

[6] *Ibidem*, p. 54.
[7] Apărută tot la Polirom şi tot în 2006.
[8] Preda, *op. cit*., p. 43.
[9] *Ibidem*, p. 44.
[10] *Ibidem*, p. 45.
[11] David Randall, *Jurnalistul universal* (ediţia a II-a), Editura Polirom, Iaşi, 2007, p. 231, în traducerea lui Al. Brăduţ Ulmanu.
[12] *Ibidem*, p. 233.
[13] *Ibidem*, p. 249.
[14] Vişinescu, *Stilistica*, p. 166.

BDD-A2526 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

degrabă, la conceptul de *lead*[15]. Tot fără a dezvolta chestiunea, inventariind trăsăturile presei din prima jumătate a secolului al XX-lea, Luminiţa Roşca precizează: „Se impun principiile limbajului jurnalistic (*acurateţea, accesibilitatea, adecvarea stilistică, claritatea, credibilitatea*) şi se fixează limbajul tehnic al profesiei”[16] – cu observaţia că se vorbeşte despre «limbajul jurnalistic» şi nu despre textul jurnalistic.

Un adevărat precursor în această privinţă (în literatura noastră de specialitate) trebuie socotit marele gazetar interbelic Pamfil Şeicaru, în a cărui carte, *Istoria presei* (încheiată în 1954 şi publicată postum abia în 2007, la Editura Paralela 45) descoperim interesante observaţii legate de stilul gazetăresc, care „implică arta de a spune mult în puţine cuvinte; un talent sintetic, servit de o cultură enciclopedică de nespecialist, arta de clasificare a faptelor, o vioiciune critică şi un sigur instinct de orientare în confuzia actualităţii”[17]. Din suita caracterizărilor lui Şeicaru, mai selectăm cîteva foarte actuale: „Uşurinţa concisă a expresiei dă o comunicativitate ideilor, decizia de a lua o atitudine dă accentul convingerii, arta de a epuiza subiectul în minimum de spaţiu înlesneşte legătura cu cititorul”[18]. Pamfil Şeicaru are şi intuiţia noţiunii de «lizibilitate» (fără a o numi ca atare): „Vocabularul folosit nu trebuie să fie excesiv de tehnic, cuvintele din convorbirea curentă pot fi transformate prin îndemînarea de a le mînui, traducînd cea mai subtilă idee pe înţelesul oricui”[19]. De altfel, pe linia recuperărilor, Pamfil Şeicaru îşi exprimă entuziasmul faţă de o „admirabilă lecţie de stil şi compoziţie gazetărească” dată de unul dintre cei mai mari jurnalişti ai Franţei, Louis Veuillot (1813-1883), care a definit „condiţiile literare” ale gazetarului: „Talentul jurnalistului constă în promptitudine, concizie şi, înainte de toate, claritate”[20]. În opinia lui Veuillot, gazetarul nu trebuie să caute elocinţa, părere împărtăşită şi de Şeicaru („totdeauna se impune o frînă retoricii”[21]), iar, ulterior, pe cont propriu, şi de Sorin Preda: „Cele trei defecte ale expresivităţii jurnalistice sînt: *poncifele*, *retorismul* şi *emfaza* (abuz de elemente şi figuri stilistice)”[22].

Dar, înaintea tuturor, la 1690, pornind de la Cicero, Lucian din Samosata şi Quintilian, Tobias Peucer (autorul primei teze de doctorat din lume dedicate jurnalismului, *De relationibus novellis*)[23] a vorbit, explicit şi implicit, de necesitatea respectării aceloraşi virtuţi stilistice pe care le recomandă şi

[15] Aspect foarte clar exprimat de Tobias Peucer (*De relationibus*…, XX-XXII), care deosebea *oikonomia* de *lexis*.

[16] Roşca, *Producţia*, p. 43.

[17] Şeicaru, *Istoria presei*, p. 138.

[18] *Ibidem*.

[19] *Ibidem*.

[20] Apud Şeicaru, *op. cit*., p. 139.

[21] *Ibidem*, p. 141.

[22] Preda, *Tehnici*, p. 54.

[23] Tobias Peucer (1660?-1696), un tînăr medic originar din Görlitz (Lusaţia de Sus – Germania), şi-a făcut studiile de medicină, de teologie şi de filozofie la Universitatea din Leipzig, luîndu-şi, în 1690, două doctorate – unul în jurnalism (la catedra de filozofie) şi altul în medicină. Poliglot erudit, a tradus din olandeză tratatele unor somităţi medicale ale vremii, precum Blankart şi Solingen. Se cunosc foarte puţine amănunte despre viaţa sa.

BDD-A2526 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

actualele manuale referitoare la tehnicile de redactare a textului jurnalistic: *claritatea*, *concizia*, *fluența*, *corectitudinea, precizia* şi chiar *lizibilitatea*. Redăm, ca dovadă, doar un fragment din paragraful XXII al disertației sale: „*Lexis*-ul – exprimarea sau stilul – ştirilor nu trebuie să fie nici retoric, nici poetic, fiindcă stilul retoric îl îndepărtează pe cititorul dornic de ştiri, iar cel poetic îl răscoleşte şi nici nu expune suficient de clar evenimentul. De fapt, povestitorul, ca să încînte, vrea să fie imediat înțeles. Cf. Cicero, *Despre orator*, cartea a II-a. El ajunge la acest rezultat dacă foloseşte un limbaj în parte curat, în parte clar şi succint. Cicero recomandă acest lucru în lucrarea sa *Brutus*: «*În istorie*, spune el, *nimic nu este mai dulce decît concizia clară şi corectă*». Aşadar, trebuie evitate cuvintele neclare şi o topică încîlcită. Asupra acestui lucru atrage atenția şi Lucian în *Cum trebuie scrisă istoria* […]”[24].

1.2. Deşi practica jurnalistică respinge elocința specifică retoricii, se observă că instrumentarul utilizat în teorie a fost preluat şi din retorică. Lucrul acesta este firesc atunci cînd se vorbeşte despre facerea textului şi atîta timp cît o exigență a cercetării o constituie tocmai principiul tradiției: sîntem datori să recuperăm intuițiile bune – uneori extraordinare – ale precursorilor. În acest sens, este cazul să reamintim că pentru grecii antici retorica (*téchne retoriké*) reprezenta studiul limbajului determinat de situație şi de elementele ce o compun, adică vorbitorii şi interlocutorii, circumstanțele vorbirii şi obiectul despre care se vorbeşte. Justificarea o găsim şi la Aristotel (*Retorica*, I, 3, 1358 b): „Căci discursul este format din trei elemente, şi anume: cel care vorbeşte, subiectul despre care el vorbeşte şi cel căruia el îi vorbeşte, iar scopul se referă la acesta din urmă, vreau să spun auditoriul”. Aşadar, *retorica* era cea care se ocupa de nivelul textelor sau al discursurilor, pe cîtă vreme gramatica era preocupată de tot ceea ce nu ținea de situațiile concrete ale vorbirii: formarea pluralului, a timpurilor verbale, a genurilor, a cazurilor etc. Retorica tradițională, totuşi, s-a concentrat mai mult pe obiectul discursului. Fiind normativă, stabilea principiile sau tehnica (*téchne*) elaborării discursurilor (în funcție de gen: deliberativ, judiciar, demonstrativ/epidictic).

O retorică a discursului/textului jurnalistic [precizare: discursul este activitatea, iar textul este produsul, vezi *infra*] a stat şi în atenția profesorilor/cercetătorilor avînd ca obiect jurnalismul. Se remarcă, astfel, păstrarea unei legături între *téchne retoriké* şi *tehnicile de redactare în presa scrisă*. Şi nu doar cu referire la chestiunea virtuților stilistice, pe care le vom readuce în atenție aşa cum le vedeau anticii.

> NOTĂ: Calitățile generale (*claritatea, proprietatea, precizia, corectitudinea* şi *puritatea*) şi cele particulare (*oralitatea, simplitatea, naturalețea, retorismul, finețea, umorul, ironia, concizia* etc.) ale stilului, ca mărci ale unei exprimări cultivate, se învață la şcoală şi sînt predate şi la universitate, la facultățile de profil (unde le regăsim în diverse cursuri avînd ca obiect tehnicile de comunicare sau de redactare). Într-un manual de limba română de liceu, publicat de Editura Corint, se afirmă că virtuțile/calitățile stilului au fost dezvoltate de lingvistica modernă [sic!], după ce anticii precizaseră doar cîteva dintre ele. În realitate, lucrurile se prezintă în felul următor: Theophrastus (la sfîrşitul sec. IV î.Hr.)

[24] Vezi Peucer, *De relationibus*, p. 101.

BDD-A2526 © 2008 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

identificase puritatea, corectitudinea, claritatea, proprietatea şi ornamentaţia; Dionysius din Halicarnas (la sfîrşitul sec. I î.Hr.) lărgise această listă. Apogeul este atins în tratatul despre tipurile de stil, aparţinîndu-i lui Hermogenes din Tarsus (sec. II d.Hr.), unde descoperim 20 de astfel de calităţi (numite „tipuri de stil"), 7 principale şi 13 secundare (derivate din cele principale): ***forţa*** (deinotēs), ce reiese din celelalte 6 principale; ***claritatea*** (saphēneia), dată de *puritate* (katharotēs) şi *distincţie* (eukrineia); ***grandoarea*** (megethos), conferită de *solemnitate* (semnotēs), *asprime* (trachytēs), *vehemenţă* (sphodrotēs), *strălucire* (lamprotēs), *înflorire* (akmē), *abundenţă* (peribolē); ***frumuseţea*** (kallos); ***rapiditatea*** (gorgotēs); ***caracterul*** (ēthos), constînd, la rîndu-i, în *simplitate* (apheleia), *armonie* [sau *dulceaţă*] (glykytēs), *subtilitate* (drimytēs), *modestie* (epieikeia); ***sinceritatea*** (alētheia), în care se include şi *indignarea* (barytēs). Retorul grec discută fiecare tip sau subtip în termenii diverselor elemente ce compun vorbirea: gîndul sau conţinutul (*ennoia*), abordarea (*methodos*), pe care o identifică în cele din urmă cu figurile de gîndire, şi stilul (*lexis*), ce priveşte dicţia, figurile discursului, clausulele, ordinea cuvintelor, cadenţa şi ritmul. El reuşeşte, în acest mod, să realizeze un aparat de analiză – structuralist *avant la lettre* – foarte eficient pentru studiul şi construcţia discursurilor[25].

De virtuţi se ocupase şi Aristotel, care atît în *Retorica* (III, 2, 1404 a), cît şi în *Poetica* (22, 1458 a), pusese accentul pe *claritate*. Pe aceeaşi linie, Quintilian afirma: „calităţile stilului sînt trei: corectitudinea [[26]], claritatea, frumuseţea (căci calitatea esenţială – proprietatea – cei mai mulţi o includ în frumuseţe)" (*Institutio oratoria*, I, 5)[27]. Mai semnalăm faptul că Aristotel intuise, pe cît se pare, şi conceptul modern de «lizibilitate». Vorbind despre continuitatea stilului, el preciza: „Or eu numesc *perioadă* o frază care are un început şi un sfîrşit prin ea însăşi, precum şi o întindere [este] uşor de cuprins dintr-o privire. O astfel de formă este plăcută şi uşor de înţeles. […] uşor de înţeles, întrucît poate fi reţinută în memorie cu uşurinţă" (*Retorica*, III, 9, 1409 a-b). Evident că lui Aristotel nu i-a scăpat nici noţiunea de «adecvare» (dacă nu cumva chiar el a inventat-o), pe care o numea *potrivire* (gr. *tò prépon*) şi care se referea la necesitatea ca stilul să fie „proporţionat cu subiectele propuse", dar şi cu interlocutorii (*Retorica*, III, 7, 1408 a-b). Concizia le era cunoscută anticilor (fiind tratată şi de Aristotel, şi de Quintilian).

2. Pentru a stabili care dintre «virtuţile stilistice» inventariate în dreptul textului jurnalistic sînt într-adevăr stilistice, trebuie să apelăm la lingvistică (cu regretul că spaţiul alocat nu ne permite să dezvoltăm ideile de mai jos). Cea mai bine fundamentată şi mai coerentă teorie lingvistică îi aparţine savantului român

[25] Vezi Hermogenes, *Style*.

[26] În această privinţă, vezi Aristotel: „Principiul stilului este faptul de a vorbi corect grecește" (*Retorica*, III, 5, 1407 a).

[27] Vezi, de asemenea (*ibidem*, VIII, 2, 22: „Pentru mine, prima calitate este claritatea, proprietatea termenilor, ordinea lor normală, fraza nu prea extinsă: nimic să nu lipsească, nimic să nu prisosească". Tot Quintilian era de părere că „prima calitate [a stilului] este aceea de a fi lipsit de defecte" (*ibidem*, VIII, 3, 41).

BDD-A2526 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

Eugeniu Coşeriu (1921-2002)[28]. De altfel, lingvistica textului pe care o dezvoltă îşi are rădăcinile în vechea retorică[29].

În concepţia sa (articulată pe gîndirea lui W. von Humboldt), limbajul este, în esenţă, o *activitate productivă*. În cazul activităţilor productive (o ştim încă de la Aristotel), se deosebesc trei aspecte: activitatea ca atare (*enérgeia*), competenţa sau tehnica (*dýnamis*), adică „a şti să faci", şi produsul (*érgon*). *Enérgeia* este, din principiu, anterioară oricărei tehnici (*dýnamis*), fiind creativitatea însăşi. Limbajul este *enérgeia*, funcţionînd în baza unei tehnici învăţate, dar, tocmai pentru că este o activitate creatoare, depăşeşte, adesea, tehnica învăţată. Lingvistul român distinge în limbaj trei niveluri: unul *universal*, altul *istoric* şi altul *individual*, întrucît „limbajul este o activitate umană *universală* care se realizează *în mod individual*, dar totdeauna conform unor tehnici *istoric* determinate («limbi»)"[30].

Schema coşeriană a reprezentării limbajului

puncte de vedere / Niveluri	*enérgeia* **activitate**	*dýnamis* **competenţă**	*érgon* **produs**
Universal	vorbire în general	competenţă elocuţională	totalitatea „vorbitului"
Istoric	limba concretă	competenţă idiomatică	(limba abstractă)
Individual	discurs	competenţă expresivă	„text"

Sursa: Eugeniu Coşeriu, *Lecţii de lingvistică generală*, p. 237.

În consecinţă, limbajul, în totalitatea sa, îmbrăţişează toate aceste aspecte redate în tabelul alăturat, aspecte care se prezintă simultan într-un text/discurs/act de comunicare, căci ceea ce se vorbeşte este întotdeauna o limbă (româna, engleza etc.) şi se vorbeşte întotdeauna numai în discursuri. Atragem atenţia, totodată, că *a distinge* nu înseamnă 'a separa': obiectele se separă, iar noţiunile se disting. Nu putem separa ziua de noapte (pentru că alcătuiesc un continuum), dar putem distinge ziua de noapte. Ştiinţa are nevoie de distincţii, deoarece „a cunoaşte înseamnă a distinge" (Benedetto Croce), sau, după cum postula un cărturar medieval (contemporan cu Abelard), Gilbert de la Porrée, „ori de cîte ori întîlnim o dificultate raţională, trebuie să facem o distincţie".

În cadrul «competenţei», E. Coşeriu distinge şi trei tipuri de norme corespunzătoare celor trei niveluri: la nivel universal – *congruenţa,* dată de regulile generale ale gîndirii, precum şi de cele legate de vorbirea în general şi cunoaşterea lumii, la nivel istoric – *corectitudinea*, dată de sistemul de tradiţii ale

[28] Numai că puţini specialişti români ştiu asta, preferîndu-i în continuare pe Saussure şi pe Chomsky, deşi Coşeriu – ca teoretician – le este superior. „Nimeni nu-i profet în ţara lui" este, din păcate, o afirmaţie valabilă şi în acest caz.

[29] Vezi Coseriu, *Lingüística del texto*, p. 91-92.

[30] Coşeriu, *Lecţii*, p. 233.

BDD-A2526 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

vorbirii dintr-o comunitate (a şti să vorbeşti o limbă), la nivel individual – *adecvarea* (sau *tò prépon*), dată de cunoaşterea care se referă la comunicarea în anumite situaţii sau privind elaborarea discursurilor/textelor. Norma adecvării le poate suspenda pe celelalte două, iar cea a corectitudinii pe cea a congruenţei.

3. Revenind la subiectul discuţiei, constatăm că terminologia nu este unitară. Sorin Preda întrebuinţează, pentru aceeaşi noţiune, termenii „exigenţe jurnalistice", „virtuţi stilistice/exigenţe stilistice", „cerinţe jurnalistice". David Randall le numeşte „cerinţe" (cf. trad. lui Al. B. Ulmanu), Pamfil Şeicaru – „condiţii literare", Luminiţa Roşca, „principii", iar Victor Vişinescu le consideră pur şi simplu „virtuţi". La şcoală se predau unele dintre noţiunile în cauză drept „calităţi (generale şi particulare) ale stilului". De vreme ce nu toate aceste norme sînt propriu-zis stilistice, propunem să fie numite doar «exigenţe ale [producerii] textului jurnalistic». În acest sens, cu referire la redactarea ştirilor, o observaţie cu consecinţe profitabile ar fi aceea că, spre cinstea lor, anticii făceau distincţie între calităţile stilului şi calităţile naraţiunii (chiar dacă uneori purtau acelaşi nume, cf. Quintilian, *Arta oratorică*, IV, 2, 31-65).

Ţinînd seama de distincţiile coşeriene mai sus înfăţişate, vom observa, la rigoare, că:

[a] Doar *claritatea*[31]*, concizia, lizibilitatea, fluenţa* şi *precizia* (sau „exactitatea", dacă V. Vişinescu a gîndit-o întocmai aşa) sînt exigenţe/virtuţi stilistice. În schimb, *adecvarea* reprezintă norma generală a nivelului (individual), căreia i se subordonează celelalte deja menţionate.

[b] *Corectitudinea* ţine de un alt nivel (cel istoric), fiind norma limbii istorice (bunăoară, a limbii române), limbă ce cunoaşte varietate internă (din punct de vedere spaţial, socio-cultural, stilistic). Norma limbii literare (adică a limbii comune, situată deasupra diferenţelor dialectale, sociale etc.) se numeşte «exemplaritate». La aceasta se referă specialiştii cînd recomandă o exprimare corectă.

[c] Exigenţe precum *actualitatea, credibilitatea, obiectivitatea* ţin de norma congruenţei (la nivel universal), adică de cunoaşterea lucrurilor, de experienţa pe care o avem în legătură cu lumea în care trăim. În funcţie de ceea ce ştim, vom judeca o ştire ca fiind actuală, credibilă, iar o relatare ca fiind obiectivă (căci a fi obiectiv, după Platon, înseamnă „să spui lucrurile aşa cum sînt"). Credibilitatea sau *verosimilul* (= 'în conformitate cu aşteptarea noastră') caracterizează şi textele literaturii artistice, adică limbajul poetic (*logos poietikós*, la Aristotel), dar acesta nu este interesat de distincţia dintre adevăr şi fals sau dintre existenţă şi non-existenţă (prezente în *logos apophantikós*, limbaj propriu ştiinţei). În schimb, limbajul publicistic ţine de *logos pragmatikós* (concept aristotelic, de asemenea)[32].

4. În concluzie, vom spune că limbajul (verbalizat, cf. lat. *verbum* 'cuvînt') este cel care structurează realitatea şi prin intermediul căruia cunoaştem lumea. De aceea, este normal să aflăm „informaţiile" din texte sau discursuri, însă avem datoria să deosebim ceea ce aparţine fiecărui nivel al limbajului şi, implicit, fiecărui tip de competenţă. David Randall are dreptate cînd susţine că «cerinţele»

[31] Pentru justa caracterizare a clarităţii, vezi Coseriu, *Competencia*, p. 249.

[32] La Aristotel (în *Peri hermenias*) se spune că, la origine, tot limbajul semnifică ceva – este *logos semantikós*. Prin determinări ulterioare se ajunge la *logos apophantikós*, *logos poietikós* şi *logos pragmatikós*.

BDD-A2526 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

recomandate „sînt valabile indiferent de limba în care scrieţi" (v. *supra*). Într-adevăr, cu excepţia corectitudinii (idiomatică prin excelenţă), toate celelalte exigenţe se aplică fie vorbirii în general (*actualitatea, credibilitatea, obiectivitatea*)[33], fie unui anumit tip de text alcătuit în baza unei tradiţii (cel jurnalistic, bunăoară), virtuţile stilistice autentice încadrîndu-se în competenţa expresivă. Cele consemnate de noi aici – nişte „însemnări" – nu au nicidecum pretenţia exhaustivităţii, fiind susceptibile de dezvoltări ulterioare. Deşi apreciem ca binevenită iniţiativa unor specialişti de a justifica specificul textului jurnalistic pornind de la virtuţile stilistice, să luăm aminte la faptul că discursurile, ca fapte omeneşti intenţionale, nu se pot defini prin structura lor [expresivă] (ce constituie *cauza* lor *materială* – este şi cazul acestor virtuţi stilistice), ci numai prin *cauza finală*, determinantă în activităţile umane. În cultură, structura trebuie să fie întotdeauna în acord cu finalitatea şi nu invers[34].

Ca atare, încheiem cu următorul exemplu: Pentru a demonstra că regulile elaborării unei ştiri se întîlnesc şi în literatură, Coşeriu făcea trimitere la un umorist italian care a aplicat celebrele întrebări („pentagonul interogativ" al jurnaliştilor) la primele trei versuri din *Divina Commedia* a lui Dante: „Nel mezzo del camin di nostra vita" (Cînd?), „mi ritrovai per una selva oscura" (Cine? [pers. I] + Ce? + Unde?), „ché la diritta via era smaritta" (De ce?)[35].

Sigle şi bibliografie

Aristotel, *Poetica* (traducere de C. Balmuş), Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1957 [= Aristotel, *Poetica*].

Aristotel, *Retorica* (traducere de Maria-Cristina Andrieş), Editura Iri, Bucureşti, 2004 [= Aristotel, *Retorica*].

Coseriu, Eugenio, *Competencia lingüística. Elementos de la teoría del hablar*, Editorial Gredos, Madrid, 1992 [= Coseriu, *Competencia*].

Coseriu, Eugenio, *Información y literatura*, în Eugenio Coseriu, Óscar Loureda Lamas, *Lenguaje y discurso*, EUNSA, Pamplona, 2006, p.85-99 [= Coseriu, *Información*].

Coseriu, Eugenio, *Lingüística del texto. Introduccíon a la hermenéutica del sentido* (Edición, anotación y estudio previo de Óscar Loureda Lamas), Arco/Libros, S.L., Madrid, 2007 [= Coseriu, *Lingüística del texto*].

Coşeriu, Eugen, *Lingvistică din perspectivă spaţială şi antropologică. Trei studii*, cu o prefaţă de Silviu Berejan şi un punct de vedere editorial de Stelian Dumistrăcel, Editura „Ştiinţa", Chişinău, 1994 [= Coşeriu, *Lingvistică antropologică*].

Coşeriu, Eugeniu, *Lingvistica integrală* (interviu cu Eugeniu Coşeriu realizat de Nicolae Saramandu), Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1996 [= Coşeriu, *Lingvistica*].

Coşeriu, Eugeniu, *Sincronie, diacronie şi istorie. Problema schimbării lingvistice*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1997 [= Coşeriu, *Sincronie*].

Coşeriu, Eugeniu, *Lecţii de lingvistică generală* (traducere din limba spaniolă de Eugenia Bojoga, cuvînt înainte de Mircea Borcilă), Editura Arc, Chişinău, 2000 [= Coşeriu, *Lecţii*].

Hermogenes, *On Types of Style* (translated by Cecil W. Wooten), The University of North Carolina Press, Chapel Hill and London, 1987 [= Hermogenes, *Style*].

[33] Cf. şi maximele conversaţionale ale lui H.P. Grice.

[34] Coseriu, *Información*, p. 91. Pentru aplicarea cauzelor aristotelice la problema limbajului, vezi Coşeriu, *Lingvistica*, p. 90 şi *Sincronie*, p. 176-177.

[35] Coseriu, *Competencia*, p. 185.

BDD-A2526 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)

Peucer, Tobias, *De relationibus novellis/Despre relatările jurnalistice* [Leipzig, 1690 – prima teză de doctorat din lume dedicată jurnalismului], prologul editorului, studiu introductiv şi postfaţă de Cristinel Munteanu, text latin stabilit, versiune românească şi note de Cristian Bejan (ediţie bilingvă), Editura „Independenţa Economică", Piteşti, 2008 [= Peucer, *De relationibus*].

Preda, Sorin, *Tehnici de redactare în presa scrisă*, Editura Polirom, Iaşi, 2006 [= Preda, *Tehnici*].

Preda, Sorin, *Jurnalismul cultural şi de opinie*, Editura Polirom, Iaşi, 2006 [= Preda, *Jurnalismul*].

Quintilianus, M. Fabius, *Arta oratorică* (traducere de Maria Hetco), vol. I-III, Editura Minerva, Bucureşti, 1974 [= Quintilian, *Arta oratorică*].

Randall, David, *Jurnalistul universal* (ediţia a II-a), Editura Polirom, Iaşi, 2007 [= Randall, *Jurnalistul*].

Roşca, Luminiţa, *Producţia textului jurnalistic*, Editura Polirom, Iaşi, 2004 [= Roşca, *Producţia*].

Severin, Werner J.; Tankard Jr., James W., *Perspective asupra teoriilor comunicării de masă. Originile, metodele şi utilizarea lor în mass media*, Editura Polirom, Iaşi, 2004 [= Severin & Tankard, *Perspective*].

Şeicaru, Pamfil, *Istoria presei*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2007 [= Şeicaru, *Istoria presei*].

Vişinescu, Victor, *Stilistica presei*, Editura Victor, Bucureşti, 2003 [= Vişinescu, *Stilistica*].

BDD-A2526 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 3.22.79.125 (2024-07-27 01:18:17 UTC)